

Psychopathologie

Oorzaken, diagnostiek en behandeling

Ingmar Franken, Peter Muris, Damiaan Denys (redactie)

Eerste druk *Basisboek psychopathologie*, 2013.

Tweede druk *Psychopathologie*, 2015.

© De Tijdstroom uitgeverij, 2015.

De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.

E-mail: info@tijdstroom.nl

Internet: www.tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was, is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraak te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 277 3

NUR 770, 875

Inhoud

Voorwoord – 11

Inleiding – 13

Ingmar Franken, Peter Muris, Damiaan Denys

DEEL 1 NEUROBIOLOGISCHE ONTWIKKELINGSSTOORNISSEN

Hoofdstuk 1

Verstandelijke beperkingen – 23

Karin Mosk, Japke Meesters, Therese van Amelsvoort

Hoofdstuk 2

Communicatiestoornissen – 39

Gerard Bol, Ben Maassen, Peter Muris

Hoofdstuk 3

Autismespectrumstoornis – 53

Hanna Swaab

Hoofdstuk 4

Aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis – 69

Nanda Rommelse, Jan Buitelaar

Hoofdstuk 5

Leerstoornissen – 87

Wied Ruijsenaars, Peter Muris

DEEL 2 SCHIZOFRENIESPECTRUM- EN ANDERE PSYCHOTISCHE STOORNISSEN

Hoofdstuk 6

Ticstoornissen – 107

Daniëlle Cath, Jolande van de Griendt

Hoofdstuk 7

Waanstoornis – 129

Hans Hovens

Hoofdstuk 8

Kortdurende psychotische stoornis – 141

Lex Wunderink

Hoofdstuk 9

Schizofrenie en schizofreniforme stoornis – 151

Iris Sommer

Hoofdstuk 10
Schizoaffectieve stoornis – 169
Lieuwe de Haan

DEEL 3 BIPOLAIRE-STEMMINGSSTOORNISSEN

Hoofdstuk 11
Bipolaire stoornissen – 181
Ralph Kupka, Ursula Klumpers, Nienke Jabben

DEEL 4 DEPRESSIEVE-STEMMINGSSTOORNISSEN

Hoofdstuk 12
Disruptieve stemmingsdisregulatiestoornis – 203
Maartje Basten, Frank Verhulst

Hoofdstuk 13
Depressie – 215
Paul Bouvy, Tom Birkenhäger, Walter van den Broek, Witte Hoogendijk

Hoofdstuk 14
Persisterende depressieve stoornis – 231
Lotte Lemmens, Fritz Renner, Frenk Peeters

DEEL 5 ANGSTSTOORNISSEN

Hoofdstuk 15
Separatieangststoornis – 243
Peter Muris

Hoofdstuk 16
Selectief mutisme – 261
Peter Muris

Hoofdstuk 17
Specifieke fobieën – 271
Jorg Huijding

Hoofdstuk 18
Sociale-angststoornis – 285
Marisol Voncken, Sandra Mulkens, Corine Dijk

Hoofdstuk 19
Paniekstoornis en agorafobie – 303
Koen R.J. Schruers, Klara De Cort, Peter Muris

Hoofdstuk 20
Gegeneraliseerde-angststoornis – 323
Colin van der Heiden

DEEL 6 OBSESSIEVE-COMPULSIEVE EN VERWANTE STOORNISSEN

Hoofdstuk 21
Obsessieve-compulsieve stoornis, inclusief verzamelstoornis – 337
Reinier Prosée, Nienke Vulink, Damiaan Denys

Hoofdstuk 22
Morfodysfore stoornis – 359
Sandra Mulkens

Hoofdstuk 23
Trichotillomanie en excoriatiestoornis – 373
Ger Keijsers, Joyce Maas

DEEL 7 TRAUMA- EN STRESSORGERELATEERDE STOORNISSEN

Hoofdstuk 24
Reactieve hechtingsstoornis en ontremd-sociaalcontactstoornis – 387
Marinus van IJzendoorn, Marian Bakermans-Kranenburg

Hoofdstuk 25
Posttraumatische-stressstoornissen – 407
Miranda Olff

Hoofdstuk 26
Aanpassingsstoornissen – 423
Peter Muris

DEEL 8 DISSOCIATIEVE STOORNISSEN

Hoofdstuk 27
Dissociatieve stoornissen – 435
Rafaële Huntjens

DEEL 9 SOMATISCH-SYMPTOOMSTOORNIS EN VERWANTE STOORNISSEN

Hoofdstuk 28
Somatisch-symptoomstoornis – 449
Sophie Vandenbroucke, Annelies Lammertyn, Johan Vlaeyen, Geert Crombez

Hoofdstuk 29
Ziekteangststoornis – 465
Theo Bouman

Hoofdstuk 30

Conversiestoornis (functioneel-neurologisch-symptoomstoornis) – 479

Rianne de Kleine, Karin Roelofs, Agnes van Minnen

Hoofdstuk 31

Nagebootste stoornis – 491

Christina van der Feltz-Cornelis

DEEL 10 VOEDINGS- EN EETSTOORNISSEN

Hoofdstuk 32

Voedings- en eetstoornissen – 505

Ellen Moens, Lien Goossens, Caroline Braet, Sandra Verbeke, Kim Van Durme, Julie Vandewalle, Annelies Matton

Hoofdstuk 33

Anorexia nervosa – 521

Annemarie van Elburg, Unna Danner, Wijbrand Hoek

Hoofdstuk 34

Boulimia nervosa – 539

Eric van Furth, Gabriëlle van Son, Margarita Slof-Op 't Landt, Alexandra Dingemans

Hoofdstuk 35

Eetbuiestoornis – 553

Ilse Nijs, Ingmar Franken

DEEL 11 STOORNISSEN IN DE ZINDELIIKHEID

Hoofdstuk 36

Stoornissen in de zindelijkheid – 567

Joop Bosch

DEEL 12 SLAAP-WAAKSTOORNISSEN

Hoofdstuk 37

Slaap-waakstoornissen – 581

Gerard Kerkhof

DEEL 13 SEKSUELE DISFUNCTIES

Hoofdstuk 38

Seksuele disfuncties bij mannen – 605

Andrea Grauvogl, Jacques van Lankveld

Hoofdstuk 39
Seksuele problemen en seksuele disfuncties bij vrouwen – 621
Rik van Lunsen, Bianca van Moorst, Ellen Laan

DEEL 14 GENDERDYSFORIE

Hoofdstuk 40
Genderdysforie – 643
Walter Bockting, Peggy Cohen-Kettenis

DEEL 15 DISRUPTIEVE, IMPULSBEHEERSINGS- EN ANDERE GEDRAGSSTOORNISSEN

Hoofdstuk 41
Gedragsstoornissen – 661
Walter Matthys

Hoofdstuk 42
Periodiek explosieve stoornis – 679
Hans Hovens

Hoofdstuk 43
Pyromanie – 693
Frans Koenraadt, Lydia Dalhuisen, Henk Nijman

Hoofdstuk 44
Kleptomanie – 711
Agnes Scholing

DEEL 16 MIDDELGERELATEERDE EN VERSLAVINGSSTOORNISSEN

Hoofdstuk 45
Stoornis in alcoholgebruik – 725
Wim van den Brink

Hoofdstuk 46
Stoornis in cannabisgebruik – 743
Hanneke Creemers, Janna Cousijn, Reinout Wiers

Hoofdstuk 47
Stoornis in het gebruik van een opioïde of stimulantium – 755
Ingmar Franken

Hoofdstuk 48
Stoornis in het gebruik van een hypnoticum of anxiolyticum – 777
Frans Zitman

Hoofdstuk 49
Stoornis in tabaksgebruik – 787
Marianne Littel, Maartje Luijten, Ingmar Franken

Hoofdstuk 50
Gokstoornis – 801
Anneke Goudriaan, Laura DeFuentes-Merillas

DEEL 17 NEUROCOGNITIEVE STOORNISSEN

Hoofdstuk 51
Delirium – 819
Sophia de Rooij

Hoofdstuk 52
Uitgebreide neurocognitieve stoornis (dementie) – 835
Frans Verhey

Hoofdstuk 53
Beperkte neurocognitieve stoornis – 855
Dymphie In de Braek, Rudolf Ponds

DEEL 18 PERSOONLIJKHEIDSTOORNISSEN

Hoofdstuk 54
Cluster A-persoonlijkheidsstoornissen – 871
Marlies Marissen, Karin Slotema

Hoofdstuk 55
Cluster B-persoonlijkheidsstoornissen – 887
Jill Lobbstaël, Arnoud Arntz

Hoofdstuk 56
Cluster C-persoonlijkheidsstoornissen – 909
Jan Derksen

DEEL 19 PARAFIELE STOORNISSEN

Hoofdstuk 57
Parafiele stoornissen – 925
Luk Gijs

Personalia – 945

Register – 953

Voorwoord

Voor u ligt het boek *Psychopathologie. Oorzaken, diagnostiek en behandeling*. Deze uitgave is een vervolg op het *Basisboek psychopathologie*. We hebben het voorgaande basisboek op verschillende punten aangepast. Ten eerste is de titel aangepast opdat deze beter aansluit op de inhoud van het boek. Het begrip psychopathologie heeft verscheidene betekenissen; in de psychologie verwijst het naar de ziekteleer en in de psychiatrie naar een descriptieve beschouwende benadering. Hierdoor kan verwarring ontstaan. We hebben besloten aan te sluiten bij de psychologische betekenis van het woord, in lijn met de Angelsaksische literatuur. In dat opzicht willen we met de subtitel aangeven dat we niet alleen een beschrijving geven van alle psychische stoornissen, maar ook systematisch bij elke stoornis de oorzaken, diagnostiek en behandeling aan de orde stellen. Ten tweede is alle informatie geactualiseerd aan de hand van de recentelijk verschenen DSM-5. Ten derde zijn enkele hoofdstukken toegevoegd, waardoor nu alle stoornissen die in de DSM voorkomen aan bod komen.

De indeling van de hoofdstukken is onveranderd. Naast een beschrijving van de specifieke symptomen, die tevens geïllustreerd worden aan de hand van casuïstiek, wordt er aandacht besteed aan de diagnostiek en behandeling van deze stoornissen. Verder wordt de etiologie van de stoornissen uitgebreid besproken en wordt er ingegaan op psychologische factoren, neurobiologische factoren en omgevingsfactoren. Een belangrijk kenmerk van het boek is dat de informatie zo veel mogelijk gebaseerd is op recente wetenschappelijke inzichten; daarbij zijn 'evidence-based' en 'state of the art' de sleutelbegrippen. Om de lezer extra te prikkelen biedt elk hoofdstuk bovendien verdiepende informatie door middel van zogeheten Mijlpaalonderzoek. Hierin wordt belangwekkend en interessant onderzoek over de stoornis beschreven. Denk hierbij aan studies die een belangrijk ontstaansmechanisme van de stoornis hebben blootgelegd, maar ook aan gerandomiseerd therapie-uitkomstonderzoek waarin de effecten van biologische en psychologische behandelingen zijn aangetoond. Ten slotte is er aandacht voor de veranderingen ten opzichte van de vorige DSM-versie.

Dit boek is zowel in Nederland als in Vlaanderen primair bedoeld voor bachelor- en masterstudenten psychologie en als leerboek voor psychologen in opleiding tot gz-psycholoog, klinisch psycholoog of neuropsycholoog. Secundair is het eveneens geschikt voor artsen (in opleiding tot psychiater) en psychotherapeuten. We hebben wederom belangrijke Nederlandse en Vlaamse experts op dit vakgebied bereid gevonden hun medewerking te verlenen aan dit boek. Mede hierdoor denken wij dat het boek de lezer op de hoogte zal brengen van recente ontwikkelingen op het terrein van de psychopathologie. Wij hopen dat u deze uitgave met plezier zult lezen en vaak als naslagwerk zult inzien.

Prof.dr. Ingmar Franken

Prof.dr. Peter Muris

Prof.dr. Damiaan Denys

Rotterdam/Maastricht/Amsterdam, 2015